

18. şamanizm İncancına Bağlı Bebek Adlandırmaları¹

Makbule SEVİNÇ²

Melek ELMAS³

APA: Sevinç, M. & Elmas, M. (2024). şamanizm İncancına Bağlı Bebek Adlandırmaları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), 307-314. DOI: 10.29000/rumelide.1471504.

Öz

Ad verme olgusu, kadim zamanlardan günümüze toplumların tarihinde ve kültüründe önemli bir yer edinmiş, içinde bulunduğu kültürün gelenek, görenek ve inançları bağlamında şekillenmiştir. Çalışmada kökeni şamanist Türklere dayanan ad verme ritüellerinin Müslüman Türklere maddi ve manevi birçok öğeyle yeniden şekillenmesi incelenmiş, çocuklara verilen isimlerin kültürel ve manevi önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmada, ad verme ritüellerinde inanç sisteminin toplumu etkileme şekli tabu ve örtmece sözler bağlamında değerlendirilmiştir. Türk toplumunda ad verme eylemi, tarihi ve kültürel birçok olgudan beslenmiştir. Aynı zamanda bu gelenek, Türklerin tarih boyunca yaşadıkları coğrafyaların ve etkileşimde buldukları toplumların izlerini taşımıştır. Geçmiş zamanlardan bugüne bu etkileşim göz önünde bulundurularak çalışmada, Türk toplumunda ad verme ritüelinin devamlılığı üzerine bir araştırma yapılmıştır. Aynı zamanda bu ritüellerin çocukların hem fiziksel hem de ruhsal dünyasının korunmasında önemli bir yere sahip olduğu inancı bağlamında çocuk adlandırmaları üzerine inceleme gerçekleştirilmiştir. Ad, tek başına tanımlayıcı bir sözcük olmaktan ziyade kökene ve toplumsal bağlara atıfta bulunan, maddi ve manevi kimliği bünyesinde barındıran bir eylemdir. Bu sebeple, Türk toplumunda doğum öncesi, doğum ve doğum sonrasında gerçekleştirilen birtakım ritüellere bağlı olarak gelişen ad verme eylemi, toplumun inançlarını ve kültürel değerlerini yansıtmaya şekliyle makaleye konu olmuştur. Bu bağlamda kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda Satılmış, Dursun, Ahmet ve Yaşar adlarının çocuklara verilmiş amaçları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bebek adlandırmaları, örtmece isimler, şamanizm.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %20

Etik şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 21.03.2024-**Kabul Tarihi:** 20.04.2024-**Yayın Tarihi:** 21.04.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1471504

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / PhD Student, Giresun University, University of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (Giresun, Türkiye), makbus_28@hotmail.com, **ORCID ID:** 0009-0002-1564-9294, **ROR ID:** https://ror.org/05sraq822, **ISNI:** 0000 0004 0399 3319, **Crossref Funder ID:** 100017218

³ Dr. Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / PhD Student, Giresun University, University of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (Giresun, Türkiye), melekemas2801@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-1519-6726, **ROR ID:** https://ror.org/05sraq822, **ISNI:** 0000 0004 0399 3319, **Crossref Funder ID:** 100017218

Baby Names Based on the Belief of Shamanism⁴

Abstract

The phenomenon of naming has had an important place in the history and culture of societies from ancient times to the present day, and has been shaped in the context of the traditions, customs and beliefs of the culture in which it exists. In this study, the reshaping of naming rituals, which have their origins in Shamanist Turks, with many material and spiritual elements in Muslim Turks is examined, and the cultural and spiritual importance of the names given to children is emphasized. In addition, the way the belief system affects the society in naming rituals is evaluated in the context of taboo and euphemisms. The act of naming in Turkish society has been fed by many historical and cultural phenomena. At the same time, this tradition has carried the traces of the geographies where Turks have lived throughout history and the societies they have interacted with. Considering this interaction from past times to the present, this study investigates the continuity of the naming ritual in Turkish society. At the same time, in the context of the belief that these rituals have an important place in the protection of both the physical and spiritual world of children, an examination was carried out on child naming. Rather than being a descriptive word on its own, a name is an action that refers to origin and social ties and embodies material and spiritual identity. For this reason, the act of naming, which develops in Turkish society depending on a number of rituals performed before, during and after birth, is the subject of the article as it reflects the beliefs and cultural values of the society. In this context, as a result of the interviews with the source persons, the purposes of naming children Satılmış, Dursun, Ahmet and Yaşar were analyzed.

Keywords: Baby naming, euphemistic names, Shamanism.

Giriş

Halk kültüründe doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç önemli geçiş dönemi bulunmaktadır. Bu dönemler kendi içinde birtakım alt başlıklara ayrılır, bunlardan ilki doğum adetleri ve inanmalarına bağlı pratikler içinde bulunan ad verme eylemidir. Türk halk kültüründe ad verme olgusu kadim zamanlardan günümüze bazı hassasiyetlerle gerçekleştirilmiştir. Bu olay zaman içinde ait olduğu kültürün bir parçası durumuna gelerek zengin bir içerik oluşturmuştur.

Ad, İnsanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten simgedir (Örnek, 1995: 11). Yeryüzünde ad verme olgusundan yoksun tek bir topluluk ve toplumu görmek olası değildir. Doğada canlı cansız olan her nesne ile olayın, hatta düşünce ürünlerinin muhakkak birer adı vardır. Hayvanlar adları ile çağrılırlar. Bitkilerin birer adı vardır. Doğanın her kesimi adlandırılmıştır. Bu ad verme olgusu insanla beraber doğmuş, onunla yaşantısını sürdürmüş, tarih boyunca evrimleşerek

⁴ **Statement:** It is declared that scientific and ethical principles have been followed in the preparation process of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 20

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 21.03.2024-Acceptance Date: 20.04.2024-Publication Date: 21.04.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1471504

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

basit bir ad verme olgusu durumundan çıkararak, her toplumun yapı ve anlayışına uygun bir şekilde çok aşamalı, her aşaması sayısız gelenek, görenek ve uygulamalardan oluşan dev bir folklor olayı durumuna dönüşmüştür (Acıpayamlı, 1992:1).

İsimlerin bireyleri tanımlamak gibi bir amacı bulunsa da aynı zamanda isimler bir toplumun kimliğini ve kültürel zenginliğini yansıtan göstergelerdir. Her toplum isimlendirme olgusunu kendi dünya anlayışına göre şekillendirmiştir. Toplumlar zamanla bu olguyu ait oldukları dünya görüşüne göre şekillendirmiş, isimlendirmeye ilişkin gelenek ve ritüeller aracılığıyla kültürel zenginliklerini meydana getirmişlerdir. Adlandırma sadece dil ve kültürel yapıdan değil aynı zamanda din, coğrafya ve tarih gibi birçok faktörden de etkilenmiştir. Bütünün yarattığı bu durum isme simgesel bir değer kazandırmıştır.

şamanizm inanç dairesinde adı belirleyen etmenler

Ad, bir kişiye, nesneye veya kavrama kazandırılmış olan kimliktir. Kişilere verilen adlar, süreç içinde kültürel, sosyolojik, dini, vd. birçok farklı etmene bağlı olarak şekillenmiş, çoğu zaman belirli amaçlara, beklentilere ve isteklere yönelik verilmiştir. Ad verme, derin kültürel ve toplumsal olguları bünyesinde barındırması sebebiyle tek başına bireysel bir eylemi ifade etmemektedir.

Çocuğun doğduğu gün, ay ve mevsimle ilgili adlar, yatırırlar ve ziyaretlerle ilgili adlar, tanrının sıfatları, peygamberler ve peygamber yakınlarıyla ilgili adlar, tarihi kahraman ve siyasi liderlerle ilgili adlar, hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar, çocuğun doğduğu yerle ilgili adlar, minnet, şükran, hayranlık ve dostluk duyguları ile ilgili adlar, ölmüş büyüklerle ilgili adlar, toponomiile ilgili adlar, coğrafi öğelerle ilgili adlar, kozmik, göksel ve meteorolojik olaylarla, öğelerle ilgili adlar, manevi organlarla ilgili adlar, uyumlu adlar, modayla ve kültür değişmeleri ile ilgili adlar, yaşatıcı güçle ilgili olan adlar (Örnek, 1976:149-158) ad vermeyi belirleyen etmenlerdir.

şamanizm inancına göre yeni doğan bebeğe zarar vermek isteyen Erlik, Alkarısı vb. kötü ruhlar bulunmaktadır. Bu sebeple inanç dairesinde kötü ruhlardan bebekleri korumak amacıyla bazı ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bebeğe verilecek ad, pratikte uygulanan bu ritüeller bağlamında şekillenir. Eski Türk topluluklarında doğaüstü inançlar günlük hayatın bir parçası olarak doğum, ölüm ve hastalık gibi hayati olaylarda çeşitli ritüellerle kendini göstermekte, bu ritüellerle toplumun sağlık, bereket ve korunma ihtiyaçlarının karşılanacağı düşünölmekteydi. Ayrıca ritüellerle gerçekleştirilen adlandırmaların kişinin toplum içindeki yerini sembolize ettiğine inanılmaktaydı Müslüman Türk kültüründe de doğum ve adlandırma ritüellerinin kökeni, Orta Asya şamanizm'ine kadar dayandırılmaktadır.

Müslüman Türklere çocuğu olmayan, yaşamayan veya inancı gereği çocuk sahibi olmak isteyen ailelerin yaptığı çeşitli ritüeller ve buna bağlı ad verme geleneğinde şamanizm inancı önemli bir rol oynamıştır. şamanist Türklere olduğu gibi Müslüman Türklere de ad verme eylemi, doğum ve ergenlik gibi hayatın önemli dönüm noktalarının merkezinde rol oynamıştır. Adların bireylerin manevi kimliği olduğuna inanılmış, bireylerin koruyucu ruhlarla olan bağlarının güçlenmesi adına adlandırmalar sıkça doğa ve evrenle ilişkilendirilmiştir. Müslüman Türklere kendi inanç dairelerine bağlı olarak korku duyulan kötü niyetli ruhlardan ve varlıklardan korunmak için verilen adların sağlıklı doğum ve hayatta kalma açısından önemli olduğuna inanılmış, bu adlar yeni doğan çocuklar üzerinde bir tür savunma mekanizması olarak kullanılmıştır.

Bebek adlandırmalarında tabu: Örtmece (Euphemism) kullanımı

Örtmece (Euphemism), “kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değiştirme olayıdır.” (Aksan, 1990:100).

Tabu ve tabuya dayalı olarak ortaya çıkan örtmece sözler arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Güngör, 2006:80) Tabu ve örtmece sözler, Türk halkının dillerinin sözcük hazinesinin oluşum ve gelişim sürecinde var olan unsurlardır. Bu sözler, bir kavramın alenen kullanımının mümkün olmadığı zamanlarda kullanılmakta, sonucunda ise tabuya dönüşmektedir. Herhangi bir inanç sistemine dayalı ritüeller zaman içinde ortadan kalksa bile tabu kendiliğinden yok olmaz. Toplum hayatındaki sosyal problemler ve dalgalanmalar yeni inanç ve değer yargılarını ortaya koymaya devam ettiği süreçte tabular ve örtmece sözler varlığını devam ettirirler (Güngör, 2006: 70-73).

Şamanist inanç sisteminde, doğum ritüellerinde çocuklara ad verme süreci önemli bir rol oynamaktadır. Bu inanişaya göre adlar, çocuğun karakterini ve geleceğini etkileyebilecek ruhsal bir gücü barındırmaktadır. Aynı zamanda ritüellerle gerçekleştirilen ad verme eylemi bireylerin iyi ruhlarla iletişimde kalmasının, kötü ruhlardan korunmasının da bir yoludur.

Türk kültüründe hem Şamanist inanç bağlamında hem de İslamiyet’in etkisiyle çocuklara verilen adlar, örtmece konusunda özgün bir sentez meydana getirmiştir. Bu adların verilme sürecinde, manevi varlıkla ilgili inançlar ve hastalıklarla ilgili tabular etkili olmuş bu duruma bağlı olarak örtmece isimler meydana gelmiştir. Bu iki inanç dairesinde yer alan tabular karşısında kullanılan örtmece sözler manevi bir koruyuculuk üstlenmiştir. Bu amaçla kullanılan isimler arasında Yaşar, Döndü, Duran, Ömür, Demir, Dursun, Satı, Satılmış, vd. bulunmaktadır.

Doğum inaniş ve uygulamaları çerçevesinde, eski Türklerden günümüze kadar gerek Şamanist Türklerde gerekse Müslüman Türklerde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için bebeklere çeşitli adlar verilmiştir. Örnek olarak, Müslüman olan Başkurtlar da ölüm meleğini aldatma yoluna gidilmiştir. Çocuk doğduğu vakit ebe onu dışarıda ev ev gezdirip sonra babasının evinin penceresine getirir. “Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim. Satın alan var mı?” diyerek sorar, pazarlık sonunda aile çocuğun ağırlığına demir vererek satın alır. Sonucunda da çocuğa isim olarak Demir, Satılmış, Satılpaldı vb. isimler verilir (İnan,1986:174).

Acıpayamlı, bebeklere kutsalla bağlantılı olarak verilen adları “sihirin temas prensibi” olarak belirtir. Çocukları yaşamayarak ölen bir ailenin doğan çocuklarına Yaşar adını koymakla onun önceki çocuklar gibi ölmeyerek yaşayacağı inancı sihirin temas prensibidir. Nedeni ise Yaşar sözcüğündeki yaşama gücünün çocuğa temas şeklinde geçmiş olmasıdır. Aynı şekilde sürekli kız çocukları olan bir ailenin, erkek çocuk dilediklerinde son doğan kızlarına Döne adını vermeleri de sihirin temas prensibi olarak ifade edilebilir. Burada yaptırım Döne adının anlamına ilişkindir. Döne adının sürekli kız olma biçimindeki olguyu tersine çevireceğine, sonucunda ise erkek çocuk dünyaya getireceğine inanılır (1992: 14).

Şamanist inanç dairesinde ismin, çocuğun karakterini ortaya koyduğuna ve onu yaşam boyu koruduğuna inanılmaktadır. Diğer taraftan çocuğun karakterini ve kaderini belirleyen bir eylemdir. Müslüman Türklerde de aynı inaniş İslamiyet’in etkisiyle birtakım değişimlere uğrayarak devam etmiştir.

Dinin, isim verme anlayış ve uygulamalarından isimlerdeki anlam ve sembole kadar temel belirleyici faktörleri vardır. İsimler, kutsalla bağlantı kurma, kutsala mesaj verme, temenni etme ve yakınlaşmanın sembolik araçlardır. Bu anlamda ‘korunma,’ ‘sığınma,’ ‘ait olma,’ ‘taleplerini ilahi olana iletme’ amacıyla verilen isimler çocuğa hayırlı bir gelecek ya da kötülüklerden ve şerden korumak içindir. Bugün sözcük anlamı nedeniyle adeta kullanım oranı düşen Satılmış adı çocuk ölümlerine karşı isimle düşünölen bir tedbirdir. Bu bağlamda Satılmış ismi çocuğu yaşamayan ailelerin çocuk ölümlerine karşı bir tedbir olacağı inancıyla konulduğu ifade edilebilir (Çelik, 2007: 14). Bebeği yaşamayan annelerin ulu bilinen kişilerin türbelerine götürölüp yatıra satılması ve bu uygulamanın bebeğin adına yansıması ile satıp alma uygulamasının inanç arka planında kara iyelere karşı mukavemeti, bağışık olma durumu dikkat çekmektedir (Abdurazzak ve Kalafat, 2017: 17). Satıp alma uygulamasında bebeğin kara iyelere karşı güven altına alınmasının amaçlandığını belirtir. Kara iyelerin bebeğin ölümüne sebep olduğuna dahası ölümü gerçekleştirdiğine inanılır. Bebeği satın alan aile kara iyelerin bebekler üzerinde etkili olamadığı güvenli alanı temsil eder. Dolayısıyla bebeğini satan aile de bebeği, kara iyelerin hâkimiyet alanından çıkarmış olur. Böylece kara iyenin tehdidi sona erer ve bebeğin yaşaması sağlanır. Bu uygulamada bebeğin beşiğinin bir tarafında annesi karşı tarafında bebeği satın alacak koruyucu annesi yer alır. Annesi bebeği beşiğin üstünden koruyucu anneye verdiği esnada “sattım aldın mı” diye sorar. Koruyucu anne “aldım” diye cevap verir ve beşiğin altından bebeği annesine geri verir. Bu uygulama üç kere tekrarlandıktan sonra satıp alma işi tamamlanır (Abdurazzak ve Kalafat,2017: 16). “Satılmış” adı; başkasına para veya mal karşılığında verilmiş şekilde ifade eder. Bu tarz isimler, şamanizm incancına dayanmakta ve erkek çocukları sık ölen aileler tarafından konulmaktadır. İnanca göre kötü ruhların çocuklar üzerindeki etkisi bu şekilde engellenir (Gülensoy, 1999:4).

Türklerin yaşamında şamanizm incancı, bir din olarak kabul edilmemiş olsa bile din kadar etkili rol oynamıştır. Özellikle Altay Türklerinde şamanizm etkisini uzun yıllar sürdürmüştür (Artun,2017:103). Doğumdan sonra bebeği yaşatmak ve korumak için uygulanan ritüeller birçok Türk toplumu için önemli bir olay olarak kabul edilmiştir. Yüzyıllar boyunca insanlar doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrasına dair pek çok inanç ve uygulama benimsemiştir ve bu inanışlar gelecek nesillere aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. (Artun; 2018, s. 152-153). Geçmişten günümüze toplumlar, yaşayışları ve inançları bağlamında kendi kültürlerini oluşturmuşlardır. Kültüre ait unsurlar içinde dini inanış ve uygulamalar önemli bir yer tutmuş, bunlar geçmiş kültürle bağlantılı olarak günümüze kadar birtakım değişikliklere uğrayarak aktarılmıştır. Bu değişikliklerin sebebi olarak toplumda yaşanan savaşlar ve göçler vasıtasıyla farklı kültürlerle etkileşim içine girilmesi söylenilebilir. Bu gibi etkilerle Türk topluluklarının şamanizm dönemindeki dini inanış ve uygulamalarını etkisini kültürün değişen ve gelişen formlarıyla birlikte İslami dönem ve sonrasında da görmek mümkün olmuştur.

Bulgular

Çalışmada incelenen adlar, Örnek’in adı belirleyen etmenler ana başlıklarıyla ifade ettiği üzere yatırlar, ziyaretler ve yaşatıcı güçlerle ilgili adlar konusuna ilişkindir. Bu bağlamda çalışmada Satılmış, Yaşar, Ahmet ve Dursun adlarının aileler tarafından bebeklerine verilme gerekçeleri tanıklarıyla verilmiştir. Çalışma, Samsun ve çevresinde 2023 yılı Ocak ve Nisan ayları arasında 40 yaş üstü sözlü kaynak kişilerle gözlem ve görüşme metotlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Satılmış adı

“Annemlerin ilk çocuğu vefat etmiş. Annem bana hamile kalınca tekke var, Umutlu köyünde oraya gitmişler. Adakta bulunmuşlar. Çocuğum sağlıklı doğsun, yaşasın diye... Beni tekkeye satmışlar.1950

doğumluyum ben... O yıllarda tekke revaçtaymış. Beni tekkeye adanmışlar. Orada kurban kesmişler, pişirmişler. Kendileri bir parça yemişler. Kalanı tekkedeki aileye bırakmışlar. Adımı da Satılmış koymuşlar. Tekkeye gidenler erkek çocuk olursa Satılmış, kız olursa Satı ya da Satu adını koyarlar” (K-1).

“Çocuğu olmayan aile tekkeye, yatıra, evliyaya gider, dua eder, dileğini diler. Çocuğum olursa sana adadım sattım diye söyler. Kız olursa “Satu”, erkek olursa Satılmış koyacağım der.” (Çocuğu türbeye sattım anlamında) (K-5).

Sahada yaptığımız görüşmelerde bebek satıp alma ritüeline ilişkin anlatılarda bebeğe verilen adların koruyuculuğundan yararlanıldığı ifade edilmiştir. Çocuk satıldığında aidiyeti satıldığı yer olan yatıra, tekke ya da türbeye geçtiğine inanılmış, böylece çocuğun bu yerler tarafından yaşamı boyunca doğüstü güçler tarafından korunacağı düşünülmüştür.

İslami inançla şekillenen tekke, türbe, yatır ziyaretleri ve çocuğu satıp alma ritüelleri çaresizlik arayışının tesiriyle gelişim göstermiştir. Annenin gebeliği sırasında veya bebek doğduğu vakit tekkeye veya türbeye gidilmiş, bebek sembolik olarak oraya satılmıştır. Ritüeller çerçevesinde çocuğa verilen bu adlar anneye ve çocuğa musallat olan kötü ruhları aldatmaya yönelik gerçekleştirilmiştir. Bu isimlerin çocuğun hayatta kalma şansını arttırdığına inanılmış, dolayısıyla bu uygulamaların altında ailelerin çocuklarını koruma arzusunun yattığı gözlemlenmiştir. Çocuğun sembolik olarak satılması, ona Satı ve Satılmış isimlerinin verilmesi çocuğun dolaylı olarak koruması inancına yönelik bir eylem olarak gerçekleştirilmiştir.

Yaşar adı

“Annem beni doğurmadan önce iki doğum yapmış. Bebekler iki, üç ay kadar yaşamışlar sonra ikisi de ölmüş. Benden sonra da dört çocuğu olmuş. İki hayatta. Benim ismimi Yaşar koymuşlar, yaşasın diye. Dedem koymuş. Onda da yine hastalıklı, maraz bir çocuk olmuşum.2-3 yaşlarında ağır bir hastalık geçirmişim. Bu çocuk yaşamaz evde ölür demişler. Eskiden doktora ulaşım sınırlı, hastalık tanıları yok. Beni türbeden türbeye gezdirmişler. Gece hasta halimle kaldırmış, süt vermişler. Ondan sonra iyileştim.7-8 yaşına kadarda maraz büyüdüm” (K-7).

Eski zamanlarda hastaneye ulaşımın sınırlı olması nedeniyle doğumlar çoğunlukla ev şartlarında gerçekleştirilmek zorunda kalmıştır. Bu durum da bebek hastalıklarının ve ölümlerinin sık görülmesine neden olmuştur. Sonucunda ise Aileler, gebelik sonrası hastalanarak ölen bebeklerinin yarattığı üzüntü, kaygı ve endişeyle birlikte dini inanç dairesinde çare arama yoluna gitmiştir.

Ahmet adı

“Eskiden doğan çocuklar habire ölürdü. Benden önce altı kardeşim ölmüş. Aile, Allah benim çocuklarımın yaşamasını istemiyor diye düşünür ve sembolik bir şeyle beraber başkasına satıyorlar, beni de satmışlar yirmi beş kuruşa. Bir tanıdığa, yaşasın diye. Dokuz ay nüfus kâğıdı çıkarmamışlar bana yaşayacak mıyım diye. Lâdik'teki Seyit Ahmet Türbesine götürmüşler beni, kurban kesmişler orada. Türbeye giden her çocuğa Seyit Ahmet adı konuluyormuş. Benim adımı da Seyit Ahmet koymuşlar” (K-2).

Bebek ölümlerine karşı aileler türbe ve yatır ziyaretlerinde adak adanmış, bebeğin yaşaması için bebeğe yatırım adını vermişlerdir. Verilen adın bebeğin hayatta kalabilme umudu olduğuna inanmışlardır.

Dursun adı

“Bizim yaşlı bir aile büyüğümüz var. Bir gün çatıda çalışırken babam ona soruyor: Benim bir oğlum oldu, ismini ne koyayım diye. O da babamın kaç çocuğu olduğunu, başka çocuk isteyip istemediğini soruyor. Babam da geride üç çocuğunun olduğunu daha da istemediğini söylüyor. Bunun üzerine Dursun adını uygun görüyor” (K-3). Dursun adlı diğer bir kaynak kişimiz ise annesinin kendinden önce iki ölüm doğum yapmasının ardından kendine bu adın konulduğunu belirtmiştir(K-8). Bu bağlamda Dursun ismi aile tarafından son olmasını istediği çocuğa verildiği görülmektedir. Bununla birlikte çocuğun hayatta kalması için de aileler çocuğa Dursun adını verebilmektedir.

“Bizim sekiz sene çocuğumuz olmadı. Bafra'nın Kara Burç köyünde tekke varmış dediler, ziyaret ettik. Tekkenin yanında büyük bir ağaç vardı. Oraya hanım yeni, güzel bir yazma bağladı, dua ettik. Türbedeki Osman Efendi'ye sen bize dua et, oğlumuz olsun diye dua ettik. Sonra Gerze'ye giderken Güzelce Çay var, orada Çeçe Sultan Türbesi var. Bir bina şeklinde türbe yapmışlar. Adak taşı var türbede yerden aldık türbenin önündeki silindire sürttürdük. Tutarsa, taş yapırsın çocuk olur. Bizim çocuk da oldu. Türbede adak koyun alıp kestirdik. Çeçe Sultan Efendi senin için bu adağı kesiyorum. Sen çocuğum olması için vesile ol diyorsun. Sonra adak türbeye gelenlere dağıtılır. Çeçe Sultana dua ettik. Her şey Allah'tan istenir aşında. Allah rızası için türbede iki rekât namaz kıldık. Türbede uyuya kaldı hanım. Uykuda beşik görürsen çocuğun olur. Hanım beşik gördüm, nur topu gibi bir oğlan vardı beşikte dedi. Aynı ay içinde gebe kaldı” (K-6).

Çocuk sahibi olamayan ya da çocuğu doğumda ölen aileler, tekke ve türbe ziyaretleri gerçekteştirerek, çeşitli uygulama ve ritüellerle dileklerinin kabul olacağına inanmışlardır.

Sonuç

Müslüman Türklerin bebeği koruma ve yaşatma çabası adına uyguladıkları ritüeller eski inanç dairelerinden izler taşımaktadır. Türkler İşlamiyet'i kabul ettikten sonra da bebeğe verilecek olan ismin onu koruyacağına inanmışlar fakat ad vermeye bağlı ritüelleri İşlamiyet'le uyumlu hale getirmişlerdir.

Kaynak kişilerin verdiği bilgilerden hareketle araştırma sahamızda bebelere Yaşar, Durmuş, Dursun, Duran, Döne, Satılmış, Satu, Satı vb. adların 1990'lı yıllara kadar kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu adların verilmesi şamanizm döneminde bebeğin hayatiyeti için kötü ruhları kandırma, uzaklaştırma amacına hizmet ederken İşlamiyet sonrasında da kutsal ve kutsala olan inanışla şekillenmiştir. Çocuğa Satılmış, Satu vb. isimler vermek adın büyüsel gücünden yararlanma amacına yönelik olarak şekillenmiştir. Böylece çocuğun kötü ruhların zararlı etkilerinden korunacağına ve hayatta kalacağına inanılmıştır. Erkek çocuk isteyen aileler Döne, Döndü gibi isimlerle kız çocuk şanslarının döneceğine inanmışlardır. Bu anlamda ailelerin dilekleri ve istekleri çocuklarına verdikleri adın büyüsel ve mistik gücüyle sembolize edilmiştir. İşlamiyet'in kabulünden sonra çocuk sahibi olamayan ailelerin bu amaca yönelik pratikleri tekke, türbe, yadır ziyaretleri ile dini inanış ve uygulamaların paralelliğinde devam ettirilmiştir.

Eski zamanlarda sağlık imkânlarının yetersizliği, aileleri hastalık ve ölümlere karşı farklı çare araşışlarına yöneltmiştir. Aileler tıbbi olarak bilimsel anlamda açıklayamadıkları bebek ölümlerinin sebebini doğaüstü olaylara ve güçlere yordamışlardır. Dolayısıyla yaşadıkları bu olaylara farklı anlamlar yüklemişler, birtakım ritüellere ve dini sembolize eden olgulara yönelmişlerdir.

Geçmişten günümüze Türk inanç sisteminde çoğu zaman çocuk sahibi olamama ve çocuk ölümleri kişiler üzerinde korku ve endişelere neden olmuştur. Bu sebeple aileler çocuk sahibi olma süreçlerinde birtakım pratikler gerçekleştirmiştir. Bu pratiklerin sonucunda da bu süreci ve sürecin zorluğunu belirten adları çocuklarına vermişlerdir. Bu durum üzerine gerçekleştirilen ritüeller, toplumda çocuksuzluk ve çocuk ölümleriyle başa çıkma mekanizması olarak gerçekleştirilmiştir. Yaşar, Dursun, Ahmet ve Satılmış gibi isimler çocuklara verilerek ölüm gerçeği kandırılmaya ve gizlenmeye çalışılmıştır. Ritüeller sonucu çocuklara verilen bu adlar, toplumun ruhsal ve duygusal yapısını yansıtmış, gerçekleştirilen ritüellerin altında ailelerin derin acıları ve kayıpları gizlenmiştir.

Kaynakça

- Abdurazzak, A. O., Kalafat, Y. (2017). Halk Kültüründe Satıp Almak İnancının Mitolojik Boyutu. 9. *Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi*. 15-24, Ordu.
- Acıpayamlı, O. (1991). Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi. *4. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi*. 155-177, Antalya.
- Aksan, D. (1988), Her Yönüyle Dil. Ankara: TDK.
- Artun, E. (2017). Türk Halkbilimi. Adana: Karahan Kitabevi.
- Çelik, C. (2007). Kimlik Beyanı Olarak İsimler: Kişi İsimlerine Sosyolojik Yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*.10(2),5-22.
- Gülensoy, T. (1999). Türk Kişi Adlarının Dil ve Tarih Açısından Önemi. *Türk Dili Dergisi*. 1(565), 3-8.
- Güngör, A. (2006). Tabu-örtmece (euphemism) Sözcük Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12(29), 69-93.
- Örnek, S. V. (1977). Türk Halk Bilimi. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Kaynak Kişiler:

- K.1: Satılmış TURAL, üniversite mezunu, emekli, Samsun, Şubat 2023.
- K.2: Seyid Ahmet ALTINTAŞ, üniversite mezunu, doktor, Samsun, Şubat 2023.
- K.3: Dursun GENİŞ, üniversite mezunu, memur, Samsun, Şubat 2023.
- K.4: Döne CAN, ilkokul mezunu, işçi, Samsun, Mart 2023.
- K.5: Erol CEYLAN, lise mezunu, memur, Samsun, Şubat 2023.
- K.6: Sadık KABA, lise mezunu, şoför, Samsun, Şubat 2023.
- K.7: Yaşar YILDIZ, üniversite mezunu, sağlık memuru, Samsun, Şubat 2023.
- K.8: Dursun UYAR, ilkokul mezunu, işçi, Samsun, Mart 2023.